

Adrovaedje :

Nosse walon !

Li Lingadje di nos tâyes, li Walon a stu dès siêkes â lon, li cimint qu'a fé qu'inte di nos-ôtes nos nos avans bin compris èt qu' nos nos d'hans d'on minme pitit pays. « NOS ÈSTANS FÎRS DI NOSSE PITITE PATRÈYE » èst l' prumîre røye dè tchant dès Walons, qu'a scrît a Lîdje Tchofile Bovy, li 27 di sètîmbe 1899 (musike da Louwis Hirsch). Qui nos tchantanse : Nous sommes tètous fières di no ptite patîe (è Tournézyin) – Nous sommes bè fières dè no pétite patriye (è Montwè) – Nos-èstons fières di no pétite patriye (è Carolo) –

Nos astans fières dè no ptite patriye (è Nivelwès) – Nos-èstans fières di nosse pitite patriye (è Namurwès) – Dju plans z-èsse fières du nosse pitite patriye (è Tchèstrolès) – Dj' pèlans ète fières dè note pétite patrie (è Gômès) – Nos èstans fîrs di nosse pitite patrèye (è Lîdjwès) ; turtos èl Walonrèye, « *Nous sommes fers de notre petite patrie* ».

S'i n'a dès pitès difèrinces dins nos lingadjes, sins nole ardîre nos nos comprendans âhèymint. Adon poqwès nos astardjî so d' sifètes mâcules (bièstrèyes), pus vite qui so çou qu' nos rassonle ? Lès djins d'on minme pays ont leû prøpe

idantité chake avou leûs pitès difèrinces, leûs pitès particularités. Poqwè ni nin lès r'trover dins leû lingadje ? « AWÈ : DINS LEÛ LINGADJE ! » ca li Walon è-st-on vrèy, on peûr lingadje.

Nos lèrans lès cés qui d'hèt l' contrève dins leu z-idèye di nin saveûr çou qu'è-st-on lingadje. Nos n' djâzrans wère dè deûzinme couplèt tot di délicatèsse rapòrt âs deûrs momints la qu' nosse pitite patrèye a stu kimèsbrudjî. Nos n'è wårdans qui çou qu'a dit Jules César di nos

tâyes, qu' l'èstît lès pus valiants qu' i n'âye.

Vèyans asteûre lès deûs prumîres røyes dè treûzinme couplèt : « ON S' VEÛT VOLTÎ INTE FRES DÈL WALONRÈYE ÈT ON Z-ÈST PRÈT' ONK L'ÔTE A S' DINER L' MIN ». Vola çou qu' d'hît dja nos parints bin dvant li : « *si tous les gars du monde se donnaient la main* ». N'èst-ç' nin li pus bé di tos lès tâvlèts qu'on pou d'ner d' nos djins, èt nos d'vans ènn-èsse fîrs. Tot come nos pères : wèzans « pârler – paler, cøser – causer, djâser – jâser » leû lingadje. « Nosse walon », d'a chaskeun' sins 'nn-è rodjî sins i trover dès pitès difèrinces come dès cis nos l' vòrît fé creûre. Èt nos leû f'rans-t-ètinde lès prumîres èt l' qwatrinme røyes dè djèrin couplèt : « PITIT PAYIS VOS QU'A TANT D' GRANDEÛR D'ÂME, QUAND ON V' KIDJÂSE ? ÂS OUY MONTÈT NOS LÂMES ».

La ossi nos èstans fîrs di nosse parfond atatchemint a nosse pays èt a s' lingadje. Qwand a l' citâcion bin walone, dè djèrin vèrs di nosse tchant dès Walons : « ÈT NOS AVANS LÈS DJ'VÈS FWÈRS PRÈS DÈL TIÈSSE », qui dit a l'idèye kimint èstît nos tâyes, voltrûles èt tièstous – fîrté prumîre di tos lès Walons – dèl quèle nos nos r'clamans.

Bin lon d' nos-ôtes l'idèye di réclamer qwè qui seûye, qui nos mètrît foû vøye d'avu nos frés dè monde ètîr, mins po l' pus sûr, li fîrté di nos rēcènes, « nosse lingadje Walon », âme di nos ratâyons, çou qu'èst d' bone aqwîr. Boune èt eûreûse annèye 2004.

JosephBaccus.

È coviète
Agro-industrie et
santé publique :
Cwand l' pesse des
poyes touwe des
djins.

Li pesse des poyes est ene viye viye maladeye ki vude les poytreyes so èn âvé. Gn a pont di rwerixhaedje et gn a pont d' eploctaedje (vaccén). Ci n' est nén come li fâsse pesse, u maladeye di Newcastle, k' on vaccene disconte dispu dedja ene hapêye. Ene ôte diferince inte les deus maladeyes: li vraiye pesse, ene virûsse del parintêye del gripe, si pout prinde di poye a djin. C' est çou ki s' passe pol moumint avou ene des pus moudreusès minêye k' on n' a måy veyou, dins l' Azeye Nonne-Levantrece (Taylande, Viyetnam, Indoneze, et asteure el Chine). Li dierin côp k' on-z a yeu cisse rascråwe la e Flande ey e l' Olande, gn a veut yeu on moirt, èn ârtisse ki s' ocupéve d' ene des rascråwêyès cinses. Asteure (03-02-2004), gn a dedja ene trazinne di moirts e l' Azeye. Ces payis la, aprume li Taylande, ont divnou des prumîs acleveus d' poyes sol Daegn. Et avârla, on est brâmint moens fels ki ls Olandès et les Flaminds po poleur rinetyî les poytreyes malâdes. Did la, li cossemaedje del maladeye dins tote l' Azeye. Les grandès pietes sont do costé di l' agriculteur di ces payis la, po les gros poytîs, mins eto po les pitîs djins, ca mayuri k' on n' schafiyreut nén totes les poyes dins les cinses, minme dins les viyaedjes,

pask' ele polnut spåde li maladeye eto. Portant, les poyes les oûs, c' est l' avica di brâmint des payizans, copurade les femes. Ene ôte risse, c' est di fé disparexhe des sôres di poyes do payis, ki sont brâmint pus edurantes ki les cokeas d' poytreyes a totes les maladeyes, et ki vikèt avou a mitan rén. Come la dijh cwénze ans, a Hayiti, avou l' pesse des pourceas, k' on-z a touwé tos les ptits noers coshets do payis, ki fjhént viker des meyes di pôvès families. L' OMS tuze eto a l' astcheyance k' el virûsse del pesse des poyes s' acmaxhe avou l' ci del gripe des djins, et adon, dene ene minêye come li cene del gripe aziyatike u del gripe espagnole di 1918, k' avént fwait des cint meyes di moirts. Ci idêye la va seur fé rescouler l' tourisse, et les wangnes des compagneye d' areyoplanes. Les djins ki s'ocupèt do cwârtî des poytreyes l' avént bén dit, à cmince di l' anêye 2003, après li herike di pesse el Flande eye e l' Olande :

ni va nén divni on s'fwait tchômâr po nozôtes tertos ?

(Lucy Mahin, li 3 d' fevrî 2004)

**Do walon e
Pârlumint bedje.**

C' esteut li 10 d' awousse 1895, èn etervinaedje do député Schinler à minisse di l' Interieur et d' l' Acsegnmint, Monsieu Schollaert, siconte do

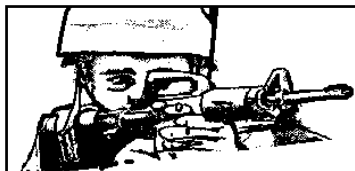
député Coremans, on flamingant d' Anvers. M. Schinler: "Mes djins, dji m' va djâzer walon. (Esclameures et xhaxhlaedjes) Vos l' trovrez kécfeye drole, vozôtes, ca vos trovez voltî drole, tot çou k' est djusse, do moumint ki çoula vént d' nozôtes. Mins nosse prezidint a ricnoxhou nosse droet cwand c' est k' on a djâzé li flamind voci po l' prumî côp. Rapinsez vs-z è bén: ç' a stî a l' seyance do 26 di nôvimbe di l' an passé. Adonpwis, divins les cis ki dji rprezinte, end a co traze et traze ki n' coprindèt waire pus l' franskiyon ki l' wastate. Et puski dji vos fwai ricnoxhe les droets di nosse bon vî lingaedje, dji djâzrè come mi mere m' a aprin. Po bén cmincî, dji tén a dire ki dji so lon do rgreter les hopeas d' çances k' on dene po les lives et les teyâtes flaminds : nos tchacrans todi des mwins tchaeke feye k' on frè ene sacwè po l' bén do peupe. C' est ki, a costé di nos frés Flaminds, nos avans nos frés Walons. On nel doet nén rovyî. Dji croeu k' afwaire di societés d' literature, on fwait a pô près po onk come po l' ôte. Mins à dfaite di teyâtes, ci n' est waire li minme djowe. On n' acoidêye ki cwate pitits xhalés meyes francs às Walons, dismetant k' às Flaminds, on fwait l' pârt bele et lådje: 22.000, c' est leu lot ! On dene

500 francs a onk di nos teyâtes walons et so ç' tins la, 8.000 endè vont à teyâte flamind d' Brussele, 5.000 à ci d' Anvers et 5.000 à ci d' Gand, sins co conter les abondroets des sociétés ki n' mankèt nèn di les rclamer et k' il atrapèt tos côps bons. Dji n' a nèn co djâzé di l' academeye flaminde ki racoye 19.000 francs et des vîs papîscrîts [archives] e flamind ki costèt tos les ans 5.000 francs a l' Beldjike ! Est ç' tot ? O ! Neni ciete ! I gn a l' gômâd [tumeur] des primes a dfaitte di pîces di teyâte et po l' bouket, li fameus diccionnaire k' on fwait e l' Olande. On dit ki c' est on clapant ovraedje; c' est bèn possibe: dji n' î voe k' do feu. Mins mâgré çou ki poye aveur di bon, i n' est nèn mâva ki vos savoxhe çou k' i costêye. Nosse binamé minisse m' a bèn volou rmete on ptit papî so ç' kession la, et dji voe ki l' Olande sopoite les deus tîces des costindjes et nozôtes l' ôte tîce. Li moens k' on-z âye diné, ça stî 4.000 francs, vola deus ans. L' an passé, on-z a payî 6.000 francs et ciste anêye 7.000 francs. Dispoy 1852, adon k' on l' a cmincî, i nos a costé 65.500 francs. C' est on haitî patârd, endon ? Et dji m' a co leyî dire ki çoula alève durer. On pout acertiner ki, po l' djoû d' ouy, li flamind nos rvént so èn an, a 60.000 francs

et des. Et so ç' tins la, li walon ramasse målâjheyment fi meskeyowe âmône di 4 a 5.000 francs l' anêye ! C' est trop pô d' tchoi. On fwait pus d' onk ki d' l' ôte et ci n' est nèn djusse. On n' pout nèn continouwer a dner les crassès tâtes às Flaminds, et ki l' Walon dmeure la po do pan tot setch. Si disk' asteure, i n' a co nouk k' âye sondjî a mete si doet so l' playe, torade, elle si va evulmer. Il est tins k' on sel deye : si l' afwaire si porshût come on l' a moenné disk' asteure, li djeu cmince a flairer et i toûnrè a tchén. (Riyaedjes) Ritnoz bèn ç' râjhon la ! Li Walon inme ostant s' vî lingaedje et ses oteurs et ses teyâtes ki l' flamind inme les sinnes. Et a m' shonnant, i n' a rén d' pus bea k' çoula, d' on costé come di l' ôte : aidî l' peupe a wârdèr et a rinde todi meyeu ses ptits oniesses plaijhis, c' est lyi waeranti l' caractere k' il a d' bea, tot l' acertinant del franke djoye ossu sovint k' a s' toû. C' est po çoula ki nos estans d' acoird so çou k' on fwait po les Flaminds. Nos avans por zels li meyeu cour do monde, et dji pinse k' i nos l' rindèt bèn. Nos n' volans nèn k' on lzî rsaetche èn aidant. Mes cpagnons et mi, nos vôtrans roedabale çou k' est prometou po l' Tîxhon. Mins contans bèn ki vos n' froz nou bastâd. Pôce à hôt, vos ricnoxhroz ki les scrijheus

walons rapoirtèt, zels avou, oneur et glwere à payis. Ki nos fjheus d' pîces et nos sociétés d' teyâtes meritèt d' esse ecoraedjîs come les ôtes po l' bèn k' i fjhèt à peupe. Nos pretchans l' bon acoird inte Flaminds et Walons. Il ont l' minme mezâjhe di djoye et d' plaijhi, et i n' sont nèn pus ritches onk ki l' ôte po s' les payî ossu sovint k' i vôrènt bèn, et k' i fâreut po bèn aler. Nos avans tchathe [nous appréciations] di vey li govienmint aidî nos frés do Plat payis a s' ricfoirter l' esprit grâce às beas lives, às bons teyâtes. Mins l' peupe walon a ostant k' zels mezâjhe di bons acsegnmints et d' oniesses plaijhis. Et dji croe k' on serè d' acoird po-z aidî et po-z ecoraedjî del minme manire les scrijheus et les sociétés des Walons et des Tîxhons. Ces-cial ont assez d' cour et leus rprezintants assez d' esprit po djudjî k' dj' a râjhon. Li spot dit: "Fijhoz bèn, vos âroz bèn ! Ci serè m' dierin mot". Li député Coremans ni serè nèn foû binâjhe. I dit (e francès) ki les cis ki djâzèt des patwès ni dvrènt nèn rascoder des subzides. K' i n' vénreut nèn a l' idêye des cis ki scrijhèt dins les patwès d' Flande di dmander di l' aidance di l' Estat. Schlinder (e francès): *Ni djâzez nèn flamind, nos n' djâzrans nèn walon.* Coremans : *Ké rapoirt ?*

Cwè çki li lingaedje literåre flamind a-st a vey avou les patwès walons ? Adonpwis, Coremans va metinguer et pronner conte les Walons, ki n' sont rén dins l' istwere, et dmander k' on n' elzî dene pus ene djigue. Al fén des féns, li minisse Schollaerts decida : « *Dins l' kesse des ecoraedjmints à teyâte e walon, ki c' est èn årt do pays po les Lidjwès, dji n' rifuzrè nén di fé ene foice po ls aidî, come di djusse. L' onoråve mimbe ni m' pôrè nén amete ki dji fwai avou les Walons, poy ki dji so, miminme on franc Flamind.* » (rapexhî divins li teze da Djåke Werner: « Notre langue wallonne: quelle chance d'avenir ? », UCL, 1997)

Po mî coprinde li colnialisse des Inglès did dintins et l' kidujhance des Amerikins d' ouy.

Dijhans lu platezak: les colons Inglès e l' Amerike Bijhrece, e l' Ostraleyey ey el Nouve Zelande s' ont astalé tot macsådant et touwer -- pacô disk' à dierin -- les djins do pays. Li colnijhaedje des Inglès n' est nén a rmete às colneyes d' ebagance come les cenes des Francès e l' Aldjereye, des Olandès e

l' Afrike Nonnrece, u des Djwifs en Israyel, la ki les colons ocupént des vudès teres udon les atchter às djins do pays. Diferin eto, li troejhinme sistinme: li colnijhaedje d' espwetâcion, avou waire di colons k' eployèt li mwin d' ouve do pays pol fé produse leu colneye et rinde les djins d' ladrî capâbes. C' est çou ki nos avéns fwait à Congo. Po sayî di s' rilaver des crimes di leus tayons, et n' nén aveur mwaijhe cosyince, les djins des ancyinnès colneyes ingleses (Amerikins, Ostralyins, Noû-Zelandès) volnut fé les cis k' on lzî dinreut l' Bon Diu sins aler a cfesse. C' est çou ki les sociodjisses lomèt li "réflexe vertueux". Li reflexe viertouweus às Estats-Unis. Dispu li cminçmint e 1620 disk' à dierin schafiaedje d' Indyins pa l' armêye oficire des USA e 1980, i gn a yeu inte noûf et dijh-ût miyons d' Indyins moudris. Les Amerikins ont adiercî leu côp: disfacî del mape ene driglêye di peupes avou tchaeke si lingaedje eyet si tuzance. Minme Hitler, céncwante ans pus târd, n' a seu reyussi ene téle felesse. Po n' nén dveur raconter ces crimes la a leus efants, les Amerikins ont-st edvinté li fâve des Peres Askepieus, c' est des djins k' ont stîs tchessîs evoye d' Urope et k' ont-st arivé sol batea "Mayflower". Il ont askepyî drola ene nâcion di "Peurs", k' el Bon Diu a relî po moenner l' monde. I rprezintént li Bén, et s' divént i dzingnî li Mâ, riprezintés pàs Indyins, des sâvadjes et des payins. Nol adire avou les idêye d' enute do bea G.W. Bush, et si

"Aessi do Mâ" (Irak, Soudan Corêye bijhrece). Onk des mwaisses-pont del propagande amerikinne: fé croere ki les djins d' ladrî, minme li prezidint, sont bons po les pitès djins (cial, ene foto montêye pal propagande del Blanke Mâjhone, fihant croere ki Bush a vnou apoiter luminme ene poye d' Inne a ses sôdâds e l' Irak). ôte egzimpe di "refleke viertouweus" Tot d' on côp, diviè 1900, la les Amerikins ki divnèt conte-siclavadjisses. Il ont raddimint rovyî k' e 19inme sieke, i gn av' noû pays k' aveut-st eployî ostant di sclâves ki les Estats-Unis. Les WASP et les nèn-WASP. Davance, les vrais Amerikins, ci n' esteut fok les Blancs Inglès Protestants, les BIP, sapinse zels les WASP (White Anglo-Saxon Protetants). C' esteut zels les Peurs, les Bons. Les ôtes (Irlandès catolikes, Itâlyins, Almands, Suwedwès, Mecsikins, Porto-Rikins, Noers) serént metous sol minme pî à cir, mins cial sol Daegn, li Bon Diu aveut vlou k' i soeyénxhe diferins, et metous padzo les BIP, li raece dizeutrinne. Dispoy ki li skepiance des nèn-WASP k' a divnou pus foite k' el cene des WASP, les prumîs montèt dins l' schâlance, et hapèt des belès plaeces.

Mins cwand il arivèt al copete del schåle, i s' kidujhèt à pus sovint come les BIP. Divant

tot: shuve el Bibe; dabôrd: sotni sins crankyî les Israyelîs, leus tayons dins l'fwê crustinne. Les "Peurs" ni sont pus des Blancs Inglès Protestants, mins tos les cis ki dischindèt da Djafet, li fi da Noyé, li ci k' a rascovrou s' pa cwand il esteut sô et s' dismoussî divant les djins. Les Mawometans sont tapés a l'ouxh do peupe do Bon Diu, paski Mawomet n' a nén vlou croere al bondiusté da Djezus-Cri. Ça fwait ki les Amerikins WASP seront:

1. araedjîs sots cwand les Uropeyins ni sont nén d'acoird avou zels, paski zels eto, c' est des blancs crustins.

2. conte tot tribunâ eternâcionâ k' elzès pôreut djudjî, dabôrd ki zels sont les Relîs do Bon Diu, les Bons ki n' fwaiynut nole flotche, et n' polèt nén esse djudjîs pa des ôtes, des moens ki zels. En egzimpe di refleke viertouweus des Inglès do vî payis.â cminçmint do 20inme sieke, les Inglès metèt so pî ene campagne po dire ki Leyopôl II a spaté des meyes et des meyes di Congolès. I s' fjhèt insi les grands disfindeus des Noers. So les minmes trevéns, les Inglès edvintèt les camps d' concinçcion e l' Afrike do Sud, la k' i recloyént les femes et ls efants des Boers (les colons Olandès ki s' revintént conte li moennance inglesse). E Nidjeria, i broûlnut les vijaedjes des Ashanti. E l' Inde, les rediveus estént loyîs sol gueuye do canon, divant k' on n' tere avou. Li colnijhaedje tot distrujhant les peupes do payis s' a fwait d' ene ôte manire e l' Ostraley. Drola on

hapéve les efants des "âboridjines" et ls aclever dins des familles di Blancs, u les reclôre dins des Institutions fwaites esprès po ça. L' imådje des vîs parints et les efants k' ont reyussi. E l' Amerike (Bijhrece et Nonnrece), li vî payis (Inglutere, Espagne, Portugal) est come li vî pa, k' on a cwité e divnant grand, mins ki dmeure li stok del famille k' on n' sâreut miyî. Di l' ôte des costés, les payis d' Amerike sont rsintous come des efants k' ont Bén reyussi, dabôrd ki l' Inglutere, l' Espagne et l' Portugal voeyèt Bén k' i n' sont pus çou k' il ont stî. Po clôre li cayet: Vola, sapinse a mi, çou ki toûne dins l' sordivintrin des Amerikins et des peupes-tayons, et k' esplike pocwè ki les Inglès, les Espagnols et les Portugues ont aspalé docôp les Amerikins dins leu guere siconte di L' Irak.

Mâlâjheves mots: Amerike Bijhrece: Amérique du Nord | Amerike Nonnrece: Amérique du sud | macsâder, schafyî, spater: tuer, détruire, exterminer massacrer | abagance: émigration, | schafiaedje: massacre | moudri: assasiner. | adiercî s' côp: réussir son coup. | felesse: exploit. | Peres Askepieus: pères Fondateurs; | skepyî: naître, | relî: choisi. | dizingnî: éradiquer. | sikepiance: natalité | schâlance: hiérarchie | i s' kidujhèt: ils se comportent | flotche: erreur, faute | stok: souche, base. | sordivintrin: inconscient, subconscient (collectif) | peupe-tayon: peuple-ancêtre. (O.G Libotte, "Le réflexe vertueux, un exemple d'inconscient collectif", divins:

Revue di L' OTRACO, setimbe 2003; documintâcion dinêye pa Arthur Schmitz; ratournêye e walon (e racourti) pa L. Mahin, li 16 di nôvimbe 2003.)

Respondaedje à papî da Oscar Libotte :

1. C' est nén l' veur di dire ki l' colonialisse bedje a stî bon et fé do Bén à Congo. Çoula c' est si croere dins l' vrayi del minme manire ki ls Amerikins ! Li colonialisse bedje à Congo a stî moudreus, onk des pés so tote l' Afrike, avou des miyons d' moirts. Çou k' est l' veur c' est ki, al diferince di çou k' ç' a passé e l' Amerike bijhrece, li sâme n' esteut nén di touwer et dizingnî les dmorants po fé del plaeece às colons; il estént touwés paski l' espwetâcion esteut foû brutâle, les noers estént oblidjîs d' ovrer et s' i nel

fjhèt nén, si revinter ou s' winner evoye, on les touwéve ou lzî côper les mwins. Les colnijheus estént télmint waeraxhe ki les djins corént voye cwand il arivent ene sawice; et les djins s' muchiént parfond dins les bwès, avou brâmint ki s' pierdèt, et morèt touwés pa les biesses. Ossu, les culteures dins les vijaedjes estént distrûtes, et pont

d' djins assez po-z ovrer dins les tchamps; beacôp ont morou d' fwin caze di çoula. Po les colnijheus bedjes, cwand i foircént des djins d' on viyaedje a-z aler ovrer por zels a rascode li cawoutchou, c' esteut normå d' aveur 20% di "pietes"; dj' ô bén, k' ene djin so cénk moréve sol tchimin inte si viyaedje eyet l' plaeece wice k' on rascodéve li cawoutchou, et c' esteut normå po les blancs. So kékès dijhines d' anêyes, li nombre di d'morants do Congo a discrexhou di mitan; c' esta on vray djenocide pé ki dins tos ls ôtes pays afrikins k' estént colnijhîs eto. C' est l' veur ki viè ls anêyes 1950-1960, c' esteut bén diferin des anêyes 1880-1890; mins c' est l' veur eto po les Etats-Unis, l' Ostraleye evnd. On n' pout nén critiker les Inglès po leus crimes et dins l' minme tins dire ki l' Beldjike sreut leye blanke come nive, c' est nén l' vray.

2. à Canada eto, les Inglès prindént les efants des otoctones (indyins, inuits, evnd) et les tchôkî d' foice dins des scoles relidjeuses po lzî fé rovyî leu lingaedje et leu culteure; come e l' Ostraleye.

3. L' Espagne n' a nén sotnou li guere des Etats-Unis conte l' Irak; c' est li govienmint espagnol k' el a fwait, mins les espagnols, zels, estént a 80-90% conte.

(Pablo Sarachaga, 20 di nôvimbe 2003.)

Rèspondaedje di cloyûre :

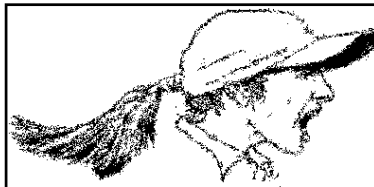
L' Cristofe Coulon, lès bons Cortès di conkistadâres, lès Ruskis, lès Tchînwès, lès Suwèdwès, lès Yins èt ls ôtes (d' branmint èt d' pa tos costés) n' sont nêrén dès pus rilûjhants. Les Amerikins n' ont

nén broké fou vèlà d' on còp (rèxhus tot moussîs d' ène spontanêye gènèracion) del daegne : i vinîne d' patavau l' bèle Yurope èt doner l' ècsimpe èt l' pokète è rawète ! (Djozé)

« Dè l'poûde di vîy tchinis' » (voye è l' lumèro 28) : On n' l' a nén roviyî, mins come l' 2ime bokèt, èt lès shûvants, vos lès avèz dèdjà polu voye dins WALLO+Gazète o l' Chwès. On n' vos va don nén rimète d' sus l' tauve, on còp d' pus, l' minme caboulêye.

Rimimbrèz vos èto, k' dispû 1999, dsus l' arincrin, WORLDWIDEWALLOON èst là, po pèrmète lès nèn voyadjeûs, di s' ètèrtinu avou lès walons do Wisconsin, come d' ôte pau. Domâdje ki, véci, on s' î à k' wère intèrèssî...

Sidney, e moes d' djanvî 2004 :

Djustene Henin wangne si troejhinme tournoe do Grand Schleme. Djustene Henin vént d' wangnî l' open d' Ostraleye. Dj' a oyou on responda lanawaire so ene radio eternacionåle : Ele dijheut: "Dji n' vou nén di tote foice wangnî on novea tournoe do Grand Schlem. Dji m' endè rafeye, mins dji n' djaireye nén après; dji boute li mî ki dj' pou, et si ça vént, ça vént. Çou ki dj' a l' pus l' tins long après, asteure, c' est di rtrover mi cwårtî et mi ome. Les wangneus di l' Open d' Ostraleye, c' est eto Julyin et Thierry, mes etrinneus, ki m' ont-st aprin a m' mwaistri

dins des sfwaitès ocâzions, copurade ki les djins, cial a Sidney, estént purade des ecoraedjeus da Kim (Kim Klijsters, l' ôte Bedje, Flaminde, leye, k' a fwait deujhinme)." Tant k' a mi (li scrijheu di cisse "tchôte codowe" ci), dji rsin l' avuzion da Djustene come ene reyaccion foirt walone. Les Walons, mi shonne-t i sont des djins foirt capâbes, mins on n' si vantèt nén, et n' nén vind nén l' oû k' est co e cou del poye. Cwand on l' ârè, on l' hosrè.

Brevet d'auto-satisfaction de la génération 1945-1970.

Intièsse: Nos avéns dedja djâzé di ç' djermeûye di djins la, poy ki c'est zels, a on poy près, k' a fwait li movmint di May 1968 (Li Ranteule n° 6, ivier 1998). Voci èn ôte riwita, directumint pa onk (u ene) di ç' levêye la, ki vout k' el liberté k' il ont yeu dins leu djonnesse lezî a permetou di fé brâmint âk pus târd. Ârvier do racovaedje des djonnes d' enute.

Cwand les djins, asteure inte deus âdjes, estént djonnes .dins les anêyes 50, 60... et minme 70.

Cwand nos esténs co des efants, gn aveut pont d' abertele ni d' cingue di surté dins les ôtos, ni d' cosséns d' air (airbaks) nerén. Nosse bedreye esteut tchabârêye à miniom: c' est ene couleur avou do plonk divins, on mo dandjeus pwezou. Gn aveut pont d' covra d' surté so les botayes di l' apoticâre, ni d' sere nén

(shûte à l' paedje 11)

L' fanatisme è-st-a l' supèrticion come li transe è-st-a l' fivè odobèn l' mauturnâdje à l' colère. L' cia ki s' vènt s' èvoler, ki prind sès rêves po l' vrèy èt sès pititès idèyes po dèès profèciyes, l' cia ki vout s' fè choûter pa dèès touwèriyes èt dèès nusbrîdâjes è-st-on fanatisme.

Choùtèz-m'.. I gn'a moyin d' arindji lès bidons

Vos m' è dirèz tant !

L' batia da Vilenouve s' nève !

Kand l' fanatisse s' a sititchi dins s' cèrvia c' mizèrèrè là i n' si pout cauzi pus djoker.

Dj' a conchu dès djondus ki, tot cauzant dès mirakes da St Pâris, s' achandissine djuska boûre, leus ouy riglatchant, leus mimbes triyanant, l' vizadje tot rodjasse di colère si ène sakî lès volève disminti.

Dj' a dins l' idèye ki dj' a bèn conchu ène sakî di vosse famille !

Èsse-ti possible ? D' èvou èstoz ?

Dji seu d' Transilvanèye, l' baron Vlad-Èpètchroblèt, n' èstoz nèn on von Alborg ?

Siya ? L' ptit-fi da Djustinyin ? Vocichal vosse cozène Zabèle von Breslau !

A cite maussîye maladiye i gn'a pont di mède fou d' l' idèye fulozofike ki, zoublant d' yink à l' ôte, rapauje lès acostumances dès omes èt lès mète à iute dès mwèjès atakes do mau.

On n' a nèn l' timps d' fé conchance. Alèz vos mète à iute au rcwèt.

V' s' èstoz bèn urbin.

Combén d' maréns, combén
d' capitinnes ont nd-alé au lon
s' piède dins dès fèlès waches ?

I vos faut bèn chwèzi
l' place èt l' timps po
taper l' anke è l' euwe !

On s' vout chwèzi dès mwinneus èt lès
chûre mins, dins l' grand djou ki s' djouwe
adon i n' nos lêyenut wère sovint dès bounes
cautes dins lès mwins. Lès triomfes is ont
todi sogne di lès aurder po zèls !

On pinse chûre on drapia,
on s' ritrove au ddri d' ène viye loke !
On s' crwèt dins on stokasse batia,
on èst ddins on trawé batia !

Insi vosse parin d' baron
d' Vlad-Èpèchtroblèt'
m' avève rimètu èt ritrové
ddsus m' mouzon
l' vizâdje di m' tayon Djustin ?

L' èst sûr ki dji n'a rin
fèt po l' disminti. I m' falève
gagnî do timps, piski po
l' bate i gn' avève pus rin
à fé !

V'n' èstoz nin Françès,
vs' avoz on tite di
l' Impire d' Otriche... On
vos va absoude. Nèlu
n' st-a iute d' ène
...couye !

Si vos l' dijoz...

I l' vos faut sawè, ossi rade ki c' n' indjinçe là si moustère
i vos faut pèter fou au lon èt ratinde d' ièsse bèn ranèri. (*)

(*) Voltaire. L. 19

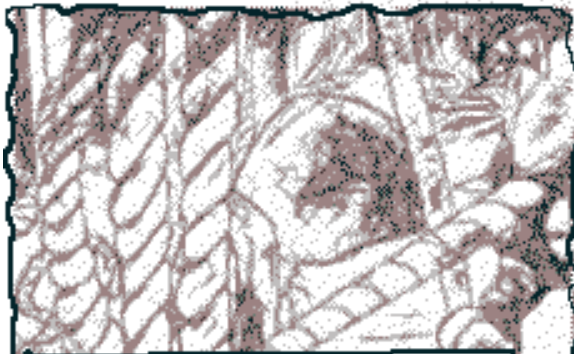
**On s' vout bate po dès idêyes
èt s' rade rinde conte ki lès
mwarts n' sont mauy dins lès
pus fèls mwinneus...**

“Vos m' dimandoz d' kwè, à m'n' idêye,
i s' faut mète à rute ? Dès pèkêyes di
djins. Vos n' èstoz nèn co fwart assez
po vos î sititchî sins sogne.

**On s' ritrove dins dès novèles
pratîkes k' pus djonnes on n'
avêve nèn l' idêye...**

**Lès nukes d' èl' rèpublike ?
Pîre ki lès aloyâdjies do rwè !**

C' èst todi parêy, au dpus d' djins on s' va machî avou, au dpus
d' dandjî i gn'a. On s' mèt aujîmint do costé dèl pus grande
masse. . Socrate, Caton, Lélius, tos lès cias ki nêl zeu richègrûne
nèn arîne pohu kandjî leu môde di vikêriye;

(l' istwère n' èst nèn co s' còp ci è rfondu. L' indjole di translataedje tchiknêye pou...) (à shûre)

**K'ça z-avêve sfi bon
di ritrover Mèfiye...**

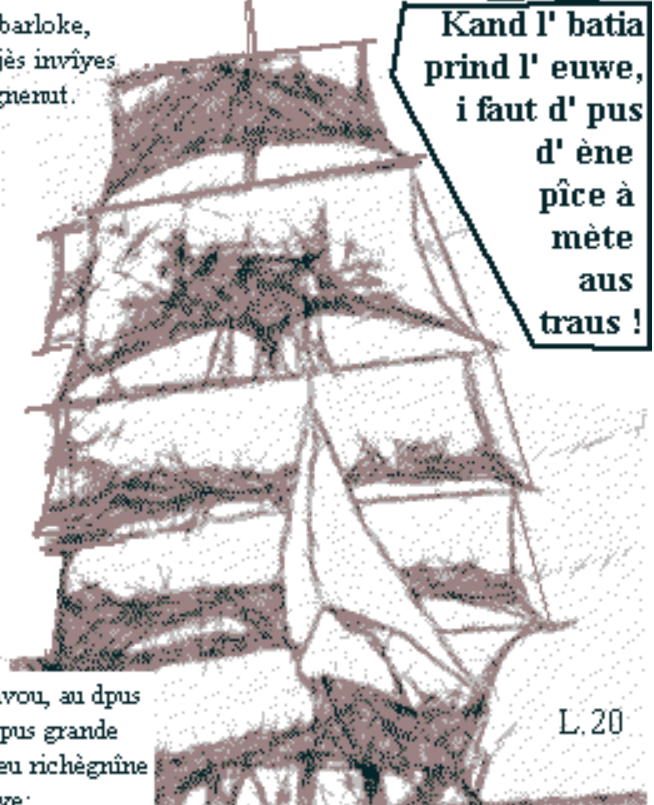
Po m' paurt, po
l' mwinsse, i m'
faut riconèche
ni flawité. Dji
n' rintère mauy
à m' maujone
come dj' ènn' a
rèchu foû. I gn'a
ène sakwè d' kandjî
au fond d' ni mirme.

Ça z-î barloke,
dès mwêjès inviyès
rivègnemut.

**Ardant ! Il èst
timps d' s' î mète !**

**Kand l' batia
prind l' euwe,
i faut d' pus
d' ène
pîce à
mète
aus
traus !**

L. 20

(shûte dèl paedje 6)
disclitchâves après les
ouxhs des dresses. Et
cwand on-z alève a velo, on
n' meteut nou casse, cobén
k' on alaxhe el veye. On
magnive did tot. On boeueut
d' l' aiwe al crâne di l' aiwî, à
rixhot, u al betchete d' on
touwyea po-z arozer, u a
cwate cénk al minme
botaye. N a nouk k' a mây
sitî po malåde po ça. On
raboctève des "caisses a
savon" avou des rows di
paténs-às-rôletes u d'
poûssete d' efant, et on s'
leyive rôler djus des
gripetes, sins tuzer k' on n'
aveut pont metou d' frins
dso. On volève dins les
coxhes, mins, li côp d'
après, on trovève on
sisteme d' arayoe po frinner.
On moussive foû del
mâjhone à matén et on n'
rivneut fok a l' anuti. Gn
aveut pont d' axhlâves ni d'
Djeyesems, po nos parints
saveur wice k' on-z esteut.
On-z edvintève des djeus
avou des bokets d' bwès et
d' fier; on fjheut des
carouyâds. Nos djowéns
avou des pires et des
bastons, des hinas et des
brijhes. Ça fwait k' gn aveut
des accidints, des pokes et
des brogues, des
coixheures, des kernaxhes
et des djambes cassêyes
(sins les bokets pierdous).
Mins on n' houkive mây les
djindâres po ces tchitchêyes
la. On s' bateut minme inte
di nozôtes, on s' pingnive.
Gn aveut des bleus, des
tchoketes, et des bourseas,
mins on n' si rtournève nén
did ça.
Dji magnéns des bablutes,
des cramiks, des gozetes et
des fadêyes plakêyes di
boure et nos n' esténs nén
bômél(e)s po ça. Paski
pocwè ? Paski nos djowéns
tofer divant l' ouxh, et cori

come des lives. Nos n'
avéns pont d' djivâ-às-djeus
éndjolieke (Nitendo 64,
Playstation, X-Box). Nos n'

avéns nén 99 tchenâs al
bawete-às-imâdjes. Dji n'
conoxhéns nén les
copiutreces di mâjhon, ni les
plakes lazer. Mins nos
avéns des soçons et si nos
les vléns vey, tot çou k' on-z
aveut a fé, c' esteut d' aler
disk' a leu mâjhon, bouxhî
on côp a l' ouxh et moussi.
On n' dimandève dedja nén
l' permission às parints. End
aveut ki n' estént nén trop
sûtis; i rdoblént leu-z anêye.
Les egzâmins n' estént nén
adjinçnés et radjinçnés po
leyî passer tertos. Nos ndè
fjhéns des beles et des
laides. Mins on saveut çou
ki s' è shuvreut et on l'
acceptève. Nolu po s' aler
muchyî padrî lu, foirdivant
[surtout], nén les parints.
Nos parints tnént todi avou
les mwaisses. C' est
sbarant, dowô ? Ci
aclevaedje la a fwait djermer
des djins k' ont savou prinde
des risses, et todi trover ene
pîce po mete à trô, et

edvinter des novelès
sacwès. Nos esténs
responsâves di nosse
kidujhance. Nos adiercéns
nosse côp, u fé berwete,
mins adon on djheut: "C' est
l' mestî ki mousse."
Adonpwis, on rsayive. Si on
rifjheut co corwêye, on
resprouvéve co on côp, tot
djhant: "C' est à troejhinme
côp k' on voet les
mwaisses." Pôreut vali ki les
govienmints et les
emantcheus di lwès
leyénxhe a nos efants del
laxhe assez po ls aprinde a
viker on pô inla. Po nozôtes
lezî poleur dire, come li
bierdjî a s' tchén: "T' es-st
èn ome!"

(Lete toûnrece emilêye pa
Pierrette Benoit, dandjeus po
responde às djonnes ki lomèt
ces djins la des "vîs paltots",
ratourné pa L. Mahin li 25 d'
octôbe 2003.)

Léreyes e walon

« Fé bètchî l' coq »

(Ricochets)

in lîve scrît pa Bernard
Louis.

In lîve du 88 pâdjes, format
14X19 cm, sortu às èdicions
du l' Société de Langue et
de Littérature wallonnes,
Littérature

dialectale
d'aujourd'hui,
Liège 2003.

On pus lire hût
nouvèles a

walon, avu
dès dèssins du M.
Magermans, èt in glossaire
du 923 intrêyes.

Çu r'keûy la, è rcî l' Prix
Biennal du l' Ville du Lîdje
1999-2000.

L'ôteûr nous conte dès
souvances du sa
djon.nesse, ki sont dès
istwâres ki d'nèt a tûzer su

la vikêrfe nin toudi âjî dês djins dês viadjes. On trouêve dês istwâres d'êfant, mês ossi dês tracasrîes k'ont lès grandes djins, k'amon.nèt pa dês côps dês margayes, û dês accidints.

T't-â du lon dês 8 istwâres k'on pus lîre dins c' bê lîve la, on s' ruprêsante fwârt bin lès djins d' l'èpoke pace ku l'ôteûr nous lès dècrit du tèlmint bèle manîre, avu dês ratoûrnûres bin tchwâsîes ki d'nèt toute leûr saveûr a nosse lingadje.

On r'sondje a l'ome al kèrnache, a la ptite Èlin.ne ki n' savot nin router toute seûle, a l' banière du ptit Julyin, â cofe du tchaurîf, â ptit Twin.ne k'avot tumé a l'êwe, â mwêsse Èlwè ki n' va pus a l' pèche ... èt a bin d's-ôtes djins du lîve, ku leûr istwâre rupasse dins nosse tiêsse.

Lu vocabulêre èst dês pus ritche, ca l'ôteûr counu parfêtmint tout lès mots ki convnèt âs situâcions, âs pasmints d' timps èt âs ovrâdjes dês ovrîs, dês sincîs, èt dês ôtes djins du s' payis ; i n' rovîe nin non pus lès fames ovrant dins leû mènadje, èt f'jant leû pârts sins moufter.

Pou k' tout l'monde comprinde bin tout ç' ku l'ôteûr vut nous conter dins sès bokèts, on trouêve ou d'bout du s' lîve, in « glossaire » du praticmint mile mots, ki plèt sièrvu a bin dês djon.nes sucrîjeûs, ki v'lèt s'amîdrer.

Pou r'cîr li lîve « Fé bêchî l' coq » siné Bernard Louis, gn-è ca vèrser 12 euros (frêes d'avoyadje compris) su l' compte 001-1538215-65, da Bernard Louis, 13 rue Bois l'Evêque, 5300 Namèche. Pou tout ransègmints : Tél. : **081/588850** - E-mail : dalouis@pi.be

Sol tins k' on s' a batu (po rén ?) e l' Irak...

Sharon egayole les Palestinîs.

On responda da Layla Shahid, riprezintante des Palestinîs a Paris.

Dimandeu (Dm) - Madame Shahid, vos rivnoz d' ene tournêye dins les teritweres. Kimint çki ça va drola ?

Leyla Shahid (L.S) - Ça n' a mây sitî si mâ po ces pôvès djins la dispu 50 ans; et dji so lon do cryî foirt.

Dm. - Les Palestinîs si sintèt abandnés come jamvais ?

L.S. - Oyi; les djins s' ocupèt tertos des dispoûslêyes inte l' abrocance [*envahisseurs, forces d'occupation*] amerikinne et des Rezistants irakyins. So ç' tins la -- come fwait esprès - Sharon est bastixhant on meur di ût metes di hô. Nén inte Israyel eyet les teritweres come li mape aveut stî dessinêye e 1948. Neni, hon, neni. Li meur kitaeye li Palestene e troes ptits bokets, ki n' riprezintnut ki 42 âcint do teritwere di l' Estat palestinî.

Eto, a Djeruzalem, vos avoz tos les coulots palestinîs ki sont côpès di leu campagne. Et les djins n' savèt pus bodjî. I n' savèt pus aler vey des parints 10-15 km lon, ça i toumèt so des controleus israyelîs. Et gn a la des cawêyes di djins ki ratindèt po k' on-z aveurixhe leus papîs.

Cwand on-z a s' passe-avant, il est ddja tins d' eraler.

L' anêye 2002, gn a 40 Palestinîs ki sont moirts e ratindant d' poleur passer a ces "*check points*" la, dabôrd k' i dvént aler a l' ospità. Minme les femes po s' acoûtchî. Gn a fok cwate femes so dijh ki s' ont-st acoûtchî dins ene clinique e 2002. Les ôtes ont yeu leus efants dins ptitès infimreyes di viyaedje u minme e leu mâjhon.

Dm. - Si leu mâjhons n' ont nén stî bouxheyés djus dins èn abrocaedje di buldozer !

L.S. - Vos l' dijhoz bén. Gn a asteure des camps come a Ghaffa wice ki les Israyelîs abrokèt totes les nutes avou 30, 40 tanks et cwate cénk buldozers et vni distrure des mâjhons. Des mâjhons d' civils ! Gn a dipus d' meye mâjhons avadjeyes a Ghaffa. C' est parey a Xhanioune, a Kalkilia.

Avou l' meur et totes les disvoymints po les colons djwifs poleur ridjonde les colneyes ki sont stramêyes pattavâ, les Palestinîs si rtrovèt dins des gayoles, co pé k' les bantoustans do tins d' l' apartheid a l' Afrike do Sud.

Dm. - Mins Sharon n' a-t i nén atâvlé di dismimbridjî sacwantès colneyes ?

L.S. - C' est des tchitcheyes. Des setelmints sâvadjes k' i n' sârént disfinde.

Ârvierdimint, dins les teres k' il a esseré dins s' meur di "disfinse", gn a totes les poujhâvès aiwes [*nappe phréatique*]. On toû d' rossea tchén po-z assouwer les dierinnès teres k' i lairont âs Palestinîs.

Dm. - Mins gn a-t i pupont d' rafiya emey les Palestinîs ?

Cwè çk' on pinse di l' acoidr di Djeneve ?

L.S. - L' acoidr di Djeneve, c' est on arindjmint oficieus, inte deus ancyins minisses, èn Israyelî, Yossi Belin et on Palestinî, Mahmoud Abbas. C' est ene pâye globåle, ki tuze a tos les ponts d' margaye inte les deus bateus: les colneyes (ki serént tertotes dismantcheyes); li statut di Djeruzalem (ki sereut pârteye e deus, ene mitan po-z esse li mwaisse-veye d' Israyel, l' ôte mitan, li mwaisse-veye del Palestene); li rivnaedje des refudjîs di 1948 et 1967 (les Palestinîs î rnonçrênt).

L' acoidr a stî bén veyou pa brâmint des djins, mins nèn les oficires palestiniîs (ki n' vlèt nèn rnonçî â droet des refudjîs do rivni); nerén pâs oficires israyelîs (ki l' ont traité di mâvnowe biestreye). Les sineus ont stî rçûs pa Collin Powel, li vice-prezidint amerikin, k' a cwand minme ridit ki li plan ki l' Amerike disfindeut, c' esteut li "Foye di voye" des cwates "pârens" USA, Russeye, Urope et ONU, et nèn l' acoidr di Djeneve.

Dm. - ... Ene "foye di voye" ki n' a mây sitî aplikêye pa Sharon.

L.S. - Sharon n' a k' ene idêye el tiesse dispu k' il stî rlomé prezidint: tchessî evoye li pus di Palestinîs possible. Les cis ki dmoret: les reclôre dins des gayoles, les bantoustans ki dji vos djheu enawaire, po k' i n' polénxhe mây askepyî leu estat.

Dm. - Sabaye s' i gn è va aveur ene aloyance eternacionåle po-z apicî Sharon (k' a touvé les djins di s' pays a Sabra et Chatilla come Saddam a

macsâdé les Kures) et vey s' i gn a des âres di mierdistrujhaedjes come des bombes atomikes en Israyel ?

L.S. - Ça pôreut esse s' i gn âreut ene djustice. Mins ouy, c' est li lwè des deus pwès deus mzeures ki rote. Et, a ç' djeu la, c' est todi li ptit k' on spotche, et l' gros ki fwait kine.

Lucyin Mahin, li 22 d' decimbe 2003, â-z ôre del radio Medi 1

L' èwarant c' èst, d'après c' k' on a polu ôre, ki l' cimint sêrêve fabriké èt vindu pa dès palèstinyins ki n' sont nèn lon èri dès mwinneus. Come kwè on s' pout trèssî s' prope cwade po s' pinde... si ça rapwate ? Djozé

Li " Djusse emey les Nâcions "

Â meu d' nôvimbe, des braves djins d' Bastogne ont rçû li pu grande distincion po les djins ki n' sont nèn Djwifs : li-tite di " *Djusse emey les Nâcions* "

Cisse famille la a catchî, dotins del guire, ene pitite bâshele [*filie*] k' aveut cwatre ans, paski l' Gestapo ricwereut les Djwifs,-tossi bén lz efants, les viyes djins k' les omes et les femes fwaites [*adultes*]. Des mâlureus k' les neurs moussîs [*noers uniformes*], avou deus ohês [*os*] et enetieusse di mwert come insigne, sitofin [*etouffaient*] din leus-tchambes a gaz des camps d' estermînacion. Adon, les broûler et spåde les cindes so les-tinres [*après, ils repandaient leurs cendres sur les-terres.*]

Des enocints k' n' avin rén fwait d' mâ ; ki vouss k' en enfant d' cwatre ans cache

mizere a ene sakî ! Çoula, pask' on dictateur megalomane ki s' mândjinéve ki c' estot lu k' aveut pihi Moûse [*..ki s' imaginait avoir pissé la Moese*], aveut decrete k' les Djwifs, les Djupsyins [*Tziganes*], les Russes, et-tos les cis ki n' lyi ahâyin nèn, [*ki nèn lui plaisaient pas.*], c' estot des sourzomes [*être inferyeurs*]. Ces mâhonteus la acomptin [*consideraient*] les prijhnhîs, din leus camps d' estermînacion come des stuks, des bokets [*des jetons, des riens*].

On-z a dvu loumer Eva Lili, et lyi fé rovyî l' no k' ses parints lyi avént dne.

Cisse ceremoneye n' ârot savu mî-tomer, ca c' esteut l' dihinme [*10e*] aniversire des dreuts des efants.

Les binames Bastognards, come branmin dz ôtes, n' on nèn balzine po rascoude [*recueillir*] li ptite Eva. Tot sepant [*sachant*] bén çou k' i riskin s' on lz apicive : li mwert, din les pires sofrances.

Ces moudreus [*meurtriers*] la d' nazis s' ripahin [*se repaissaient*] a mârtrijhî leus victimes. Des milions d' djins k' ces crapuleus la ont distrût.

" *Un-temps ke les moins do vingt ans nèn devraient plus connaître* ", a-t ele dit Eva,

k' est grand-mere âdjourdu. Têss k' on vz etindre, m' feye. Min, c' est a nozôtes et al djonnesse pol prumî, do nénen creure les bwegnes messaedjes [*fâx bruits*], ki c' est-totes mintes et-totes fâstinreyes [*mensonges et fâssetes*] des racisses di-totes sôres. (*Joseph Lahaye, divin: Coutcouloudjoû, 54, djanvî 2000.*)

Umberto Eco a on djoû dit "L' èrudission c' est di n' cauzer ki di ck' on conèt bèn".

Syince di nateure :

C' est drole c'k'on pout a tanawète trover dins lès gazètes. Dins l' mène, li Lîbe, l' cine d' i gn'a dèdja sakants samwinnes, on nos cauzève, lon èt laudje, do pèpion dèl caclindje. Parètrève k' on s' è fait dès idèyes nèn fwart djusses. D' après ck'on î-dit, i mèzure di 8 à 10 cintumètes po 3 à 6 cintumètes di laudje !! Est-ce ki ça n' vaut nèn lès pwinnes d' fé sawè ça ? k' i gn'a d' pus d' Amwinne Dalîr k' on nêl pinse ?

Mins, foû d' cit bièstrîye là, i n' faut nèn roviyî ki, di nos djoûs i gn'a co 2.000.000 d' bauxhèles l'an à sèl fé soyî, l' pèpion (35.000 è l' France !). Èt ça, èto, au nom d'on lîjhaedje di crèsse do Karon ! (I gn'a wêre, TV5 nos l' rimimbrève dins s' "Taxi Brousse") (Kand on sondje k' on a revé d' pinser à tûzer deus côps avant d' nos lèyî d' aler à nos sipaude... Ké djôdemwaer !) (Foû d' RABULÈTS s' risaye à rirêxhe)

Savîz k' avou lès kandjimits à l' ReTeBeFe lès Walonès archives sont dsus l' voye di touner à rin ? Tot cki èst dsus bindes, films, è vos n'd' aroz è-st-ocupé à prinde lès eûwes ?

Po kandjî, on ptît dwèt d' drwèt d' réponse ?

Ene pitite response às rilevêyes da Djozé so m' papî sol Marok, dimandant di dire cwè pol novele "moudawana" (les lwès sol famille eyet l' mariaedje). On nd a brâmint djâzé tos tchamp tos payis, mins li tecse vént djusse di moussî foû, et i demeure les "arrêtés d'application", et copurade, vey kimint çki les djudjes vont manaedjî les dossires. Çou k' i fât cwand minme rilever: C' est li Rwè k' a shuvou l' pordjet do cminçmint disk' al fén, et li tecse a stî adopté a l' unanimité à Pârlumint. Ci n' est nèn on si bon sene ki ça, ca ça mostere k' i gn a co pont d' vraiye democraçreye. Minme à Koweyt, on sfwait pordjet di lwè (ki dnève li droet do vôte às femes), enondé po l' emir, a stî rfuzé à pârlumint. Pinsez don ene miete çou ki s' âreut yeu passé si li Rwè âreut-st avou des idèyes djusse à rvier, et fé ene novele "moudawana" a môde di l' Iran. Li pont ki tertos s' a-st asclawé dso, li poligameye, c' est trop lon a ndè dire les pondants et les djondants. Mins les femes ki s' fihént "djonde" - djustumint - tot dvant accepter on deujhinme mariaedje di leuz ome, c' est pask' ele ni cnoXHént nèn les lwès, u k' ele ni oizént nèn, u k' ele n'

avént nèn stî a scole. Li mariaedje muzulman est on contrat. On pout fé mete divins çou k' on vout; metans, ki l' ome ni pout pont aveur d' ôte feme. Les femes sûtèyes et ritches l' ont fwait co traze côps. Avou li novele lwè, ça serè djusse on pô pus mâlâjhey po èn ome toursiveus di s' maryî avou ene deujhinme feme, sins l' dire al prumire. Mins avou ene grosse pougneye di dirhams (les cwârs d' avârla), il î arivrè cwandminme bèn. Asteure, li feme ârè l' droet di dmander li divoïce po ça (ça, c' est novea). Mins c' est l' djudje ki decidrè. Çou ki tot l' monde coprind, c' est k' asteure li divoïce, estô di coster 1000 euros come dinltins, va esse on vrai dossier d' tribunâ, et k' ça durrè des anèyes et coster tchir et vilin (aprume, po-z ecrâxhî l' pate do djudje po k' i soeye di vosse costé). Ça fwait ki: li feme ki provént d' ene pôve famille et ki n' a nèn stî a scole ni serè todi nèn pus avanceye. Fé des novelès lwès sins fé avancî l' instruccion et fé discrexhe li pôvurté, c' est motoit bate les strins divant d' bate les grins. on pout dire ki les pondants et les djonda,ts seront metou, a fwait k' on sâre cwè et kesse so:

<http://rifondou.walon.org/marok.html#moudawana>

Vla co çou ki dj' radjoute ouy:

Li pont k' on-z a brâmint djâzé dso, e Marok minme, ci n' est nèn li mariaedje a dobe u a radobe, mins li cminâlté des béns atchtés tins do mariaedje (ene foû novele sacwè, cial). Gn a brâmint ki sont conte, ostant des omes ki des femes,

mins todi li ci (cene) k' est l' pus ritche dins les deus. Pitit tuzaedje da minne: si on (ene) ritche ni vout ddja pârti ses béns avou si feme u si ome, kimint vôreut i (ele) bén les rpârti avou tote li société marokinne, etot payant ses contribucons, po k' les pôves âyénxhe, kécfeye on djoû, ene sacwè come li minimecse. Portant, li pârtaedje des béns atchtés tins do vicaedje e cope, c' est bén la, mi shonne-t i, ene fele ascoxheye. Davance, l' ome poleut leyî l' feme ki travayive payî po nourî les efants, et lu spârgnî po ene mâjhon, ki toursiveuzmint, i fijeut mete a s' no. Li djoû k' i s' cwitént, li feme esteut a l' ouxh, avou djustice ses ouys po tchoûler. Ârvièrdimint, li feme n' aveut nole divwer di mete li pus crombe petsale di ses sôs po fé viker l' manaedje (c' est l' ome ki dveut etertini l' manaedje). Ele poleut wârdèr tos ses cwârs por leye, et moenner grande veye, sins l' ome poleur riclamer. Asteure, gn a ene ôte sacwè d' nouû : li mâjhon (louwêye u atchtêye) doet dmorer dâs efants, tant k' i n' sont nén madjeurs. Fini li djoû do dvoirçaedje di taper li feme a l' ouxh avou ene hierdulêye de djones a ses guetes k' alént dveur wâler emé l' veye. l' paretreut eto ki les alocâcions di wârdance des efants, après l' divorce, serént versêyes pa l' Estat. Asteure, co bén sovint, l' ome ni les paye nén, la k' i sait bén ki les tribunâs n' bodjront ki avou ene vitesse di lumçon po l' oblidjî di drovi s' boûsse. Cwand dji di vitesse di lumçon, dj' ô bén: après deus troes ans et co hay. Et ci n' est nén ddja

seur ki l' plaitî, ki va rçure les çances del caisse do tribunâ, les rindrè do còp al feme divoirceye. Dji ratin d' aveur li papî del lwè divant les ouys po vs dire tos les ca et les ma. (L. Mahin)

Tant k' on î est, rèsponse do bèrdjî à l' bèrdjîre : *On polève dire tot parèy droci viè 1945 po admète lès feumes aus vòtaedjes, èviè 1970 po lzeu pèrmète di muchî –mêrseule- leus caurs à l' banke. Po l' rèsse, l' divôrce, l' wardance, ls alocacions, lès plaideus èt lès costindjes, èstèz shûr ki ça va mia aaurci ? Po l' moudêyama, l' Irâk k' avève ène miète d' avance ricule èri, on n' va rén dire d' l' Iranne... On s' pout todi plinde ki ça rote nén rade, mins kand ça bodje ène miète on pout todi mète li mwin au coû èt bouxhî. (Djozé)*

Dès novèles dès pris lîtèrères de Cwèrneû

Dîh-ût djins ont –st-èvoÿî dès tèkses, çou qui n'èst nin mâ . Cinq di zèls avît d'dja èvoÿî ine saqwè i n'a deûs

ans . l' n-aveût don trazes novias . Vola çou qui l' Juri a décidé :

Pris Djosèf Durbuy : pa l' Ministre Prèzidint J-C. Van Cauwenberghe : Po Lucyin SOMME.

Pris de Cwèrneû : pa Li Cwèrneû èt l' vèye di Hu, Po Renée Cavrenne, eune dame di Vilé lès Timpes , po sès rimès.

Pris del Province di Lîdje
Po Georges Simonis

Qui fât-i ènnè pinser ? On prumî r'grèt : i n-aveût nou djonne scrîheû d'vins lès dîh-ût . Ci n'èst nin bon po l' lîtèrateûre di d'mwin. Deûs dès lôrèyats sont dès djins fwért kinohous , èt tos lès treûs sont del jènèrâcion di d'avant l' cisse dès lôrèyats d'i n-a deûs ans. - Li juri sonle aveûr mètou sol costé dès oûves on pô modernes* d'vins leû scrihêdje èt qu'on n'âreût nin wèzou fé lère a dès p'titès pâquêtes. C'èst damadje, ca li lîtèrateûre walone a mésâhe de moussî foû del gayoule wice qu'on rèsère dispôye trop longtimpes.

(Djan-Pîre Dumont)

- * Nosse pitit dwèt nos rapwate ki s' èstève dès èrotikès bokèts rissatchîs tot tchòds dès paedjes di RABULÈTS. Faut vrémint ièsse franc come on tigneu po wazu z-èvoÿî dès parèyès mannèstés... sins lès imaedjes k' alîne avou !

Muxhèz, muxhèz, Djanèt, c' tètia là ki dji ki dji n' poreû nén vîre !

Aberteke (Di traze a catoize)

Voci li programe dès sîzes walones » au Cwerneu à Hu

Maurdi 16 di maus' à 8 eûres à l'nêt :

Li littérature walone do treûzinme mèyênêre :

Les lauréats de nos prix littéraires ont la parole :

Lucien Somme pris Josè Durbuy ; René Cavrenne pris do Cwerneu ; George Simonis pris dè l' Province di Lîdje.

Maurdi 20 d'avri 2004 à 8 eûres à l'nêt

Pasquêyes : po rîre èt po hagnî

Quatre cents ans de littérature satirique

Pa Marcel SLANGEN, Président du C.R.I.W.E.

Vinrdi 14 èt sémedi 15 di maij djoûrnêyes dè l' littérature Walone è Walon

Centre Culturel di Hu
(Avou lès mèyeûsès salutacions walones, da **Jean-Pierre Dumont**, do Cwèrneu.)

Vinèt d' moussi foû :

LÎVES :

« Dictionnaire des saints et des cultes populaires en Wallonie » :

Costadje : 35 EUR (port compris) à compte 000-

0124004-38 du Musée de la Vie Wallonne, Cour des Mineurs, 4000 Lîdje. "L' oûve des Apôtes", traduction a walon dès « Actes des Apôtres », pa Jean-Marie. Lecomte. Costadje : 7,47 EUR à compte 776-5995550-77 dè l' Communauté St François Xavier, rue de Rome, 16, 4800 Vervî.

« **Li batreye des cwate vints** » (Le combat des quatre vents), on novia roman da Lucyin Mahin : djusk' au 15 mars 2004:12 € (avou l' èvoyaedje) au conte 367-0558807-43, do minme. Après, c' èst 13,5 € k' i vos va falu payî, come di djuste, dsus l' minme conte., ubèn dimandèz a vosse livrî k' el kimande à Weirich edition, place de la Foire, 9, B 6840 Li Tchesteau (Neufchâteau), tel 061 27 94 30, fax 061 27 94 02

Plakes / CD :

CD da Jean Guillaume : « **Oeuvres poétiques wallonnes** » Costadje : 32 EUR (+ port ?), éditions de la Fidélité, rue de Bruxelles, 61, 5000 Nameur, 081 / 22 15 51 (fidelite@catho.be mailto: fidelite@catho.be>); o à La Librairie ancienne " Au vieux quartier " reuwe del Crwès, 30b, 5000 Nameur ; (081 22 19 94) (dimander Adrienne Goffin: adrienne.goffin@skynet.be <mailto:adrienne.goffin@skynet.be>).

Li setinme n° d' **Intrez don !** A rèxhu. Po l' ricîr : atôtchîz NYNS François, 34, rue Bois Malotte, 4460 Grâce-Hollogne (tel. 04 231 20 00)

Dêrinne munute :

Vos conèchoz l' **MANIFESSE POU LA CULTURE WALONE** k' on vos è nn' a cauzè dins l' lumèro 28. Sakants d' sès signeus s' sont raxhonés avou José Fontaine po mète

dsus pîds on *MOVMENT WALON* do **MANIFESSE** èt sayî d' fé boudjî ène miète lès cayèts amon nos mwirneus.

Ck' i gn'a d' bén, c' èst k' is ont èto décidé d' bouter PO l' walon lingaedje. Minme k' a leû dêrin raploû on a polu î ètinde – on lon tims - cauzer è walon inte dès djins d' Châlèrwè, d' Èl Louvière, Nameûr, Chli o co d' Tchausse (d' èwou vinéve on vî bèrdèleû brake ki lès a ènonnés pou). Ça vos intèresse di bouxhî dsus l' clau avou zèls ? Vèyèz dsus

<http://forum.toudi.org/viewtopic.php?topic=1717&forum=1&0>

o èmilèz à jean.louvet@wanadoo.be

O co, pa l' posse : au Mouvement du Manifeste Wallon, c/o Janine Laruelle, rue Warocqué, 62, 7100 Louvière.

*